

Na początku maja br. dokonana zostanie ostateczna kwalifikacja krajów członkowskich UE pod kątem spełnienia przez nie kryteriów konwergencji uprawniających do członkostwa w unii gospodarczej i walutowej (EMU), a więc do uczestnictwa w strefie jednej europejskiej waluty euro. Proces tworzenia EMU jest więc już bardzo zaawansowany. Zanim jednak został on rozpoczęty poprzedzała go współpraca w dziedzinie walutowej między krajami członkowskimi Wspólnot Europejskich. Która doprowadziła do utworzenia po koniec lat 70. Europejskiego Systemu Walutowego. Poniższy artykuł ma więc na celu przypomnienie zasad funkcjonowania tego systemu, który po 1 stycznia 1999 r. przetrwa - choć w zmienionej formie - tylko dla tych państw Unii, które jeszcze nie będą gotowe do uczestnictwa w EMU. W kolejnym artykule przypominamy, jak realizowane były kolejne etapy unii gospodarczej i walutowej oraz, na ile kraje członkowskie UE wypełniają prawne i gospodarcze kryteria zbieżności. Jedno z gospodarczych kryteriów konwergencji dotyczy uczestnictwa w mechanizmie kursowym (ERM) Europejskiego Systemu Walutowego. W marcu weszła do ERM Grecja, o czym traktuje ostatni artykuł w niniejszym rozdziale.

Adam A. Ambroziak, Ewa Synowiec

EUROPEJSKI SYSTEM WALUTOWY JAKO POPRZEDNIK UNII GOSPODARCZEJ I WALUTOWEJ

Pierwsze rozwinięte koncepcje integracji państw Europy Zachodniej pojawiły się tuż po II wojnie światowej. Autorem jednej z nich, polegającej na stworzeniu federacji europejskiej (tzw. Stanów Zjednoczonych Europy), był Winston Churchill, premier Wielkiej Brytanii.

Polityczną przesłanką integracji w tym okresie było zapewnienie pokoju w Europie i ustrzeżenie się przed kolejną wojną. **Federacja europejska miała sprzyjać rozwojowi gospodarczemu zniszczonego wojną kontynentu.** Przewidywano w jej ramach m.in. działania na rzecz stabilizowania kursów walutowych, a docelowo wprowadzenie jednej waluty, która byłaby emitowana przez wspólny bank centralny. Można to uznać za zwiastun podobnych idei rozwijanych w późniejszym okresie oraz realizowanej obecnie unii gospodarczej i walutowej (EMU) w ramach Unii Europejskiej. Propozycja utworzenia federacji europejskiej upadła, gdyż, jak się wydaje, po zakończeniu II wojny światowej i uzyskaniu nie-

podległości przez wiele państw, żadne z nich nie chciało zrezygnować nawet z części swojej suwerenności.

Przez relatywnie długi czas po II wojnie światowej pewną stabilność międzynarodowego systemu walutowemu zapewniał tzw. system z Bretton Woods. W tym czasie w Europie Zachodniej podejmowano równoległe pewne działania na rzecz unormowania sytuacji płatniczej, ale ani nie powielały one, ani nie kłóciły się z zasadami systemu z Bretton Woods. Były one bowiem skierowane głównie na ułatwianie systemu wzajemnych rozliczeń między państwami w celu stymulowania wymiany handlowej. Do najważniejszych przedsięwzięć w tym zakresie należy zaliczyć Europejską Unię Płatniczą funkcjonującą w latach 1950-1958, którą później zastąpił Europejski Układ Walutowy działający do 1972 roku. Współpraca w ramach powyższych organizacji stanowiła istotne doświadczenie szczególnie dla państw, które weszły w skład Wspólnot Europejskich.

Traktat Rzymski, ustanawiający w 1957 r. ówczesną EWG, nie przewidywał utworzenia unii gospodarczej i walutowej. Mówił on jedynie o współpracy w zakresie problematyki walutowej. Potrzebę koordynacji polityki walutowej kraje Wspólnot Europejskich zaczęły szczególnie odczuwać w końcu lat 60., kiedy to pojawiły się pierwsze zjawiska kryzysowe prowadzące do znacznych wahań kursów walutowych. Dodatkowo uzasadniał taką potrzebę fakt, że w 1968 r. wprowadzono unię celną oraz wspólną politykę rolną w krajach członkowskich Wspólnot.

Dalsze prace nad koncepcją integracji walutowej, a tym samym nad wprowadzeniem wspólnej waluty, zostały więc **zintensyfikowane przez różne gremia przede wszystkim ze względów gospodarczych.** Wymiana handlowa między państwami Europy Zachodniej wzrastała, co było wyrazem ich rosnącego uzależnienia od handlu zagranicznego, a tym samym oznaczało coraz większą współzależność ekonomiczną. W takiej sytuacji **bardzo istotne znaczenie miała likwidacja ograniczeń dewizowych w kontaktach gospodarczych między krajami, a także stabilność kursów walutowych.**

Podczas szczytu Rady Europejskiej w Hadze w 1969 r. szefowie państw i rządów krajów członkowskich Wspólnot Europejskich podjęli decyzję o utworzeniu unii gospodarczej i walutowej. W następstwie wspomnianych uzgodnień w 1970 r. Rada Ministrów zleciła Komisji Europejskiej przygotowanie propozycji sukcesywnej realizacji unii. Efektem tych decyzji było powołanie grupy ekspertów pod przewodnictwem premiera Luksemburga Pierre'a Wernera. **Komitet Wernera** przygotował i przedstawił już w 1971 r. raport nt. stopniowego - do

1980 r. - tworzenia unii gospodarczej i walutowej. W tym czasie miało dojść do koordynacji polityki gospodarczej oraz ujednoczenia polityki walutowej i jej przeniesienia na szczebel instytucji wspólnotowych. Docelowo proponowano również utworzenie jednej waluty i wspólnotowego banku centralnego. Realizacja powyższych zamierzeń natrafiła jednak na przeszkody z powodu **załamania się systemu z Bretton Woods**.

Nowe zasady, które zastąpiły ten system, dopuszczały wahania kursów walut na rynku w szerszych granicach, tj. +/-2,25%. Kraje członkowskie Wspólnot Europejskich, chcąc zapewnić większą stabilność kursową we wzajemnych kontaktach gospodarczych, formalnie zmniejszyły powyższy przedział o połowę (tj. do 1,125% w górę i w dół od kursu centralnego). Powstał w ten sposób **tzw. wąż walutowy**. W stosunku do dolara amerykańskiego oraz innych walut państwa WE pozostawiły wspomniane szersze pasmo wahań (**tzw. tunel**). Po następnym kryzysie walutowym w 1973 r., któremu towarzyszył kryzys naftowy i osłabienie ogólnej sytuacji gospodarczej w świecie, pasmo tworzące tunel zostało zlikwidowane, obowiązywały jedynie przedziały "węża". Był to jedyny - poza utworzeniem Europejskiego Funduszu Współpracy Walutowej (EFWW) w 1973 r. - warty odnotowania element w realizacji projektu unii gospodarczej i walutowej przygotowanego przez Komitet Wernera.

Funkcjonowanie "węża" w latach 1972-1979 nie przebiegało jednak bez zakłóceń. Skład krajów, które w nim uczestniczyły był zmienny, waluty wykazywały duży stopień fluktuacji, a państwa WE o walutach najsłabszych odmawiały współpracy w tym zakresie, gdyż nie było je stać na interwencje rynkowe. Doprowadziło to w efekcie do rozpadu "węża", który był pierwszą poważną próbą ustabilizowania rynku walutowego.

Kolejnym krokiem w procesie integracji walutowej krajów Wspólnot Europejskich było utworzenie (z inicjatywy niemiecko-francuskiej) **Europejskiego Systemu Walutowego - (ESW)**. Decyzję w tej sprawie Rada Europejska podjęła w grudniu 1978 roku. **System zaczął funkcjonować od 1979 r.** na mocy umowy zawartej między bankami centralnymi ówczesnych krajów członkowskich WE. Głównym celem ESW było ustanowienie w Europie strefy stabilnych kursów walutowych, sprzyjającej integracji gospodarczej nie tylko na wspólnym rynku towarów, usług, siły roboczej i kapitału, ale zmierzającej także do coraz większej koordynacji polityki ekonomicznej.

Prawidłowe funkcjonowanie Europejskiego Systemu Walutowego zapewnić miały trzy podstawowe elementy:

☛ Europejska Jednostka Walutowa - ECU (*ang. European Currency Unit*),

- ☛ mechanizm ustalania i stabilizowania wzajemnych kursów wymiany walut krajów - ERM (*Exchange Rate Mechanism*),
- ☛ mechanizm kredytowy.

Europejska Jednostka Walutowa - ECU

Jak już wspomniano w poprzednim punkcie, stabilizacja kursów wymiany walut jest pierwszym krokiem w kierunku pełnej unifikacji walutowej, która w rezultacie oznacza wprowadzenie jednej, wspólnej waluty. W czasie oczekiwania na tę walutę we Wspólnotach Europejskich pojawiła się potrzeba wprowadzenia specjalnej jednostki walutowej. W związku z tym utworzono Europejską Jednostkę Walutową - ECU¹. **Jest to sztuczna waluta, w ograniczony sposób spełniająca funkcje pieniądza na międzynarodowym rynku towarowym i finansowym.** Nie jest ona walutą narodową żadnego kraju, dlatego też wszystkie państwa o wymiennej walucie prowadzą notowania kursu rynkowego ECU.

Wartość ECU jest określona przez koszyk walut. Ilość jednostek poszczególnych walut w koszyku (tzw. kurs centralny ECU) odpowiada znaczeniu gospodarczemu danego kraju członkowskiego we Wspólnotach Europejskich. Bierze się tu pod uwagę udział w produkcie krajowym brutto (PKB) oraz w handlu wewnątrzspółnotowym. Ilość jednostek walut w koszyku postanowiono poddawać przeglądowi co pięć lat.

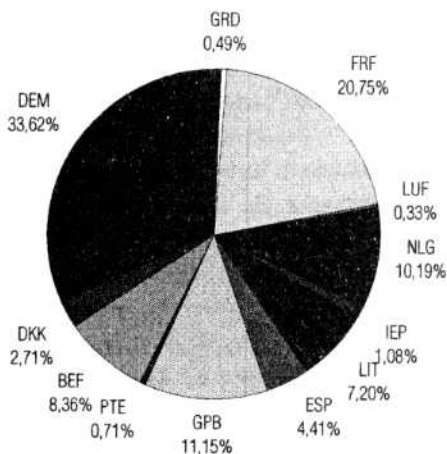
Obecnie w koszyku ECU znajduje się dwanaście walut. Jego skład został zamrożony tzn. nie jest zmieniany od momentu wejścia w życie Traktatu o Unii Europejskiej, tj. od 1 listopada 1993 roku. Tak więc waluty państw, które ostatnio (w 1995 r.) przystąpiły do UE, tj. Austria, Szwecja i Finlandia - nie wchodzi w skład koszyka ECU. Udział procentowy (waga) określonej waluty w koszyku ECU wynika z relacji między ilością tej waluty wchodzącej w skład ECU (kurs centralny), a wartością ECU wyrażoną w tej walucie (kurs rynkowy)² - por. rys. 1. Znamienne jest, że największe znaczenie w koszyku ma marka niemiecka.

Należy podkreślić, iż ECU nigdy nie została wyemitowana, co oznacza iż nigdy nie pojawiły się ani monety ani banknoty ECU. **W odróżnieniu od innych walut wymiennalnych ECU funkcjonuje ona w dwóch sferach: oficjalnej i prywatnej.**

¹ Nazwa ECU stanowi kompromis pomiędzy nazwą XIII wiecznej monety francuskiej oraz angielskiego skrótu Europejskiej Jednostki Walutowej.

² Na przykład w dniu 6 marca 1995 r., gdy 1 ECU=1,91007 DM (kurs rynkowy), a w skład ECU wchodziło w tym czasie 0,6242 DM (kurs centralny z 21.09.1989 r.), waga (udział procentowy) marki niemieckiej w koszyku wynosiła $32,68\% (0,6242:1,91007) \times 100$.

Rys. 1
Udział walut wspólnotowych w koszyku ECU
(stan na dzień 6 marca 1995 roku)

Oficjalnie jest ona punktem odniesienia w mechanizmie kursowym, walutą rozrachunkową w systemie interwencji banków centralnych i związanym z nim mechanizmie kredytowym ESW, a także służy jako jednostka rozliczeniowa między instytucjami Wspólnot Europejskich (w tym m.in. do sporządzania budżetu wspólnotowego). **W sferze prywatnej** ECU używana jest obok głównych walut na międzynarodowym rynku finansowym (również na giełdach) jako środek rozliczeń bezgotówkowych między przedsiębiorstwami, bankami handlowymi oraz innymi instytucjami finansowymi, a także osobami prywatnymi. Sfera prywatna ECU jest obecnie dużo szersza niż oficjalna.

Mechanizm wymiany kursów walutowych i mechanizm interwencji

Mechanizm wymiany kursów walutowych służy utrzymywaniu wahań kursów walut państw członkowskich UE w określonych przedziałach, a pośrednio przyczynia się także do wzmocnienia dyscypliny w zakresie polityki monetarnej i budżetowej w tych krajach.

Dla każdej waluty w ESW ustala się kurs centralny w stosunku do ECU oraz kursy centralne wobec pozostałych walut. Kursy te mogą ulec zmianie tylko za jednomyślną zgodą wszystkich krajów uczestniczących w systemie. Powstaje w ten sposób sieć dwustronnych kursów centralnych, wokół których kursy na rynku mogą odchyłać się tylko w ramach ustalonych granic (czyli mają one charakter stały).

Od początku działania ESW do 1993 r. wspomniane marginesy wahań były dość wąskie. Dla większości krajów wynosiły one +/-2,25% powyżej lub poniżej kursu centralnego. Tylko przejściowo dla niektórych słabszych walut stosowano przedział +/-6%. Wskutek zakłóceń na rynkach walutowych od sierpnia 1993 r. zwiększono

dopuszczalny przedział wahań kursów rynkowych do +/-15%. Jedynie dla marki niemieckiej i guldena holenderskiego pozostawiono w dalszym ciągu przedział wahań +/-2,25%. Obecnie w systemie wymiany kursów walutowych uczestniczą wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej oprócz W. Brytanii i Szwecji. Oznacza to, że waluty tych dwóch krajów mają kurs płynny wobec walut należących do ERM. Ostatnim krajem, który wszedł do ERM była Grecja, która zdecydowała się na ten krok w połowie marca 1998 r. ze względu na chęć wejścia do EMU.

Europejski System Walutowy obliguje banki centralne państw członkowskich do **podjmowania interwencji** w przypadku odejścia kursu danej waluty od wyznaczonej granicy wahań. Interwencja ta polega na sprzedaży lub skupie przez bank centralny danej waluty na rynku.

Mechanizm kredytowy ESW

Jeśli dany bank centralny, zmuszony do interwencji na rynku walutowym, nie dysponuje niezbędnymi rezerwami walutowymi, wówczas może zaciągnąć na ten cel kredyt z innego banku centralnego lub z Europejskiego Funduszu Współpracy Walutowej. Na rachunek tego Funduszu kraje biorące udział w mechanizmie kursowym wnoszą 20% rezerw złota i dolarów posiadanych przez narodowe banki centralne. Operacje rozliczeniowe między bankami centralnymi a EFWW realizuje Bank Rozrachunków Międzynarodowych w Bazylei. Jeżeli działania poszczególnych państw nie przynoszą pozytywnych wyników, to istnieje możliwość podjęcia akcji skoordynowanej na szczeblu Wspólnoty.

□

Adam A. Ambroziak, Ewa Synowiec

W PRZEDEDNIU UNII GOSPODARCZEJ I WALUTOWEJ

Etapy tworzenia EMU

W czerwcu 1989 r. Rada Europejska na spotkaniu w Madrycie przyjęła raport przygotowany przez **Komitet Jacquesa Delorsa** (ówczesnego przewodniczącego Komisji Europejskiej) dotyczący budowy unii gospodarczej i walutowej (EMU)¹. Raport ten stał się podstawą odpowiednich postanowień Traktatu o Unii Europejskiej podpisanego w Maastricht 7 lutego 1992 roku. Zapisy Traktatu dotyczą m.in. etapów docho-

¹ Ang. *economic and monetary union - EMU*.